

דְּרָשׁוֹת

בס"ד

פרשת פינחס, תשע"ז, מספר 1228

קנאות ומנהיגות עמיהוד סלומון

לא נמנע מהמעשה הנכון, ועל כך הוא מקבל "ציון לשבח" מאת ה'.

פינחס היה מודע להשלכה נוספת של מעשיו; להיותו חשוף לפגיעות והשמצות. ואכן, הביקורת הציבורית לא אחרה לבוא, כמבואר ברש"י על אתר:

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן - לפי שהיו השבטים מבזים אותו: הראיתם בן פוטי זה, שפיטם אבי אמו (יתרו המכונה פוטיאל) עגלים לעבודה זרה, והרג נשיא שבט מישראל. לפיכך בא הכתוב - ויחסו אחר אהרן.

יש לתמוה: מחד, אם השבטים ראו בפינחס רוצח, מדוע הם גינו אותו על הייחוס ליתרו, הרי מעשה הרצח חמור בהרבה מייחוסו?! ומאידך, אם הם הצדיקו את הריגת זמרי, מדוע ראו לנכון לבזות את פינחס?

הרב יצחק רייטבורד (בית יצחק) ביאר בשם הרב משה מנדיל מוילנא: מעשה רצח - הרי הוא עברה חמורה, אלא אם כן התורה התירה להרוג. במקרה כזה חובה לעשות זאת לשם שמים, בלא שום פניות אישיות או תאוות רצח, ואז מעשה זה נחשב "עברה - לשמה". כמו שמצינו בנזיר (כג ע"ב): "גדולה עבירה לשמה - כמצוה שלא לשמה".

אך בשונה ממעשה מצווה, שגם אם נעשה שלא לשמה, הרי הוא משובח. לעומת זאת, "עברה לשמה" שמעורבים בה גם שיקולים אישיים, הרי היא חוזרת ונעורה, ומעתה היא מעשה אסור.

מעשהו של פינחס, היה מעשה חריג. על פי התורה, אסור לאדם "לקחת את החוק לידיים", ולהרוג יהודי אחר, אפילו אם הוא חייב מיתה. רק בית דין, המורכב מעשרים ושלושה דיינים לפחות, מוסמך לכך, ובלבד שנתקיימו בו כל התנאים, כגון: עדים, התראה, חקירה ועוד. למעשה, זמרי לא היה חייב מיתה בבית דין, אלא שבאופן יוצא דופן, הותרה הריגתו משום "הבועל ארמית - קנאים פוגעים בו", ודווקא "בשעת מעשה". אך במקרה כזה, ההורג צריך לעמוד בתנאי מחמיר במיוחד: המניע מוכרח להיות - לשם שמים בלבד, וללא שום מניע

וידבר ה' אל משה לאמר. פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי. לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לא-להיו ויכפר על בני ישראל (כה-יג)

פרשה זו מעלה על נס את מעשהו של פינחס, שהרג את זמרי בן סלוא, נשיא בית אב לשמעוני. חז"ל מתארים שבאירוע זה נתעלמה הלכה ממשה, והיה זה פינחס שהזכיר לו את הדין (סנהדרין פב ע"א):

"וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֱלִעָזָר, מַה רָאָה? אָמַר רַב־רֵאָה מַעֲשֵׂה וּזְכוֹר הַלְכָה. אָמַר לוֹ (למשה): אַחֵי אַבִּי אַבְא, לֹא כִךְ לִימְדַתְנִי בְרַדְתְּךָ מֵהַר סִינַי: הַבּוֹעַל אֶת הַנְּכָרִית - קְנָאִין פּוֹגְעִין בּוֹ? אָמַר לוֹ: קְרִינָא דְאַגְרָתָא - אִיהוּ לִיהוּי פְּרוֹוֹנְקָא (קורא האגרת, הוא יהיה השליח לבצע את הכתוב בה)".

ובמילים אחרות: עשה זאת בעצמך!

גם לאחר שמשה נזכר בהלכה, הוא לא הורה לפינחס בפירוש להרוג את זמרי, כמאמר חז"ל: "הבא לימלך - אין מורין לו" (שם). ופירש רש"י: "קנאי הבא לימלך בבית דין ובשעת מעשה אם יפגע בו - אין מורים לו, שלא נאמרה אלא למקנא מעצמו - ואינו נמלך". אולי משום כך רמז משה לפינחס, שאם הוא התעורר לכך מעצמו, משמע שהוא ראוי לכך ורשאי להשלים בעצמו את הביצוע.

אם כן, פינחס לא קיבל הוראה מפורשת לפגוע בזמרי, אלא הוא התנדב לעשות את המעשה, ואם היה מתחמק מקיום הלכה זו - לא היה נענש. יתרה מכך, חז"ל מלמדים שלצורך משימה זו סיכן פינחס את נפשו. אם היה זמרי פוסק ממעשיו טרם הריגתו, היה פינחס נחשב כרוצח, ומתחייב מיתה בעצמו. ועוד, אם היה זמרי מגן על עצמו, והורג את פינחס, היה פטור מעונש: "נהפך זמרי והרגו לפנחס - אין נהרג עליו, שהרי רודף הוא" (שם). ובכל זאת, פינחס

* הרב עמיהוד סלומון - רב קהילת "כנסת ישראל" פתח תקווה, ראש בתי מדרש בעיר, ועורך העלון "בטוב טעם".

בנדנדו כמעט לא-מורגש, מעשיו הופכים להיות עברה חמורה, והוא עלול להיות חוטא ומנוול.

לעומת זאת, בהמשך הפרשה, כאשר משה מחפש יורש, פינחס אינו נבחר להיות המנהיג שיחליף אותו, אלא יהושע. ומקובל בשם רבי מנחם מנדל מורגנשטרן האדמו"ר מקוצק, כי גישתו הקנאית של פינחס, אינה תכונה ההולמת את הפרנס על הציבור, האמור לחוש את צרכי הכלל והפרט (ואולי גם משום כך, לא עשה משה המנהיג את מעשה פינחס בעצמו).

בשעה זו משה מבקש: "יִפְקֹד ה' אֶל־הַיְהוּדִים הַרְחוֹת לְכֹל בָּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה" (כז:טז), ורש"י מבאר: "אמר לפניו: ריבוננו של עולם גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו". הקב"ה מסכים עמו ומשיב לו (שם פס' יח): "קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ" (רש"י: כאשר שאלת, שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד).

האם הכוונה שיהושע ידע לומר לכל אחד את המילים שימצאו חן בעיניו? הרי זו אינה דוגמה של מנהיג מוביל, אלא דווקא מוביל על ידי האזרחים, ומתחנף אליהם.

הרב חיים כהן רפפורט מאוסטרהא (אוצרות חיים) מבאר עניין זה על פי הפסוק: "כָּל דֶּרֶךְ אִישׁ יִשָּׂר בְּעֵינָיו - וְתִכֵּן לְבוֹת ה'" (משלי כא:ב), כיוון שכל אדם מאמין בדרכו שלו, הוא נוטה לחשוב שמי שאינו הולך בדיוק באותה דרך, הרי הוא חוטא. אך "תִּכֵּן לְבוֹת ה'" - הקב"ה בוחן כליות ולב, ואם כוונת האדם היא לשם שמים, גם אם דרכו שונה, הרי גם הוא משובח לפניו באותה מידה.

הפרנס והמנהיג בישראל בוודאי יברור לו דרך בעבודת ה', ומכל מקום, כחלק מהתכונות שהוא נדרש להם, עליו להוקיר ולכבד גם את האנשים הנוקטים דרכים שונות ממנו, ובלבד שליבם לשמים. זהו "מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו", ובזה הצטיין דווקא יהושע.

נוסף. אם מעורב במעשה שיקול נוסף, הוא הופך לרצח מדרגה ראשונה.

קנאות היא כלי מסוכן, ולא כל הרוצה ליטול אותה ראוי לכך. היא אינה מותרת לכל צדיק, אלא רק לקנאי. ומי שאין בו את תכונות הנפש הללו, ומערב במעשה כזה שיקול נוסף, ואפילו הוא כמעט בלתי-מורגש, הרי הוא רוצח.

אפשר, שמטעם זה, גם לאחר שפינחס ציין בפניו את ההלכה, משה לא ראה עצמו ראוי להרוג את זמרי. שכן זמרי העליב אותו ברבים ואמר לו: "בן עמרם, זו (המדויינת) אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך?" (סנהדרין פב ע"א). משום כך חשש משה שבפגיעה שלו בזמרי תהיה מעורבת נימה אישית.

מעתה מובן; המאבק של פינחס לא הסתיים בהריגת זמרי. מכאן ואילך, הוא נדרש להילחם על שמו הטוב ולנקות את עצמו מהחשד שדבק בו: האם עשה זאת מתוך צדיקות אמיתית ולשם שמים, או שמא הייתה לו שנאה על זמרי משכבר? וזהו שביקרו אותו השבטים: הם רצו לייחס את המעשה שלו לתכונות רעות שירש מעבודת האלילים של סבו, ולהסיק מכך, שגם הנכד פינחס - אין כוונתו לשם שמים.

על מנת לטהר את שמו, הכתוב מייחסו דווקא לסבו אהרון הכהן, רודף השלום. בכך מעיד עליו יודע תעלומות, שמעשהו של פינחס היה נקי משיקולים זרים, וקנאותו לא נבעה מתוך אכזריות או תאוות רצח, אלא מתוך אותן התכונות של אהבת הבריות שירש מאבי אביו אהרון הכהן. דווקא מי שהוא "איש של שלום", ראוי לו ליטול את תפקיד הקנאי.

היוצא מדברינו, שגדולה זכותו של המכוון מעשיו לשם שמים, אך רובצת על כתפיו אחריות אדירה; הוא נדרש לבדוק את עצמו בחקירות ובדיקות רבות: האם המניע היחיד שלו הוא לשם ה', או שמא מעורב בו גם אינטרס זר? שכן אז מאבקו פסול! ברגע אחד,

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[דף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף